

JOLANTA VASKELIENĖ

Vilniaus universiteto Šiaulių akademija

ORCID id: orcid.org/0000-0002-8516-8608

Mokslinių tyrimų kryptys: žodžių daryba, morfologija,
teksto lingvistika, stilistika.

DOI: doi.org/10.35321/all87-09

PRODUKTYVIEJI DAIKTAVARDŽIŲ IR BŪDVARDŽIŲ VEDINIŲ NAUJADARŲ TIPAI

Productive Types of Noun
and Adjective Neologisms

ANOTACIJA

Straipsnyje analizuojami produktyviesiems darybos tipams priklausantys su priesagomis padaryti daiktavardžių ir būdvardžių naujadarai, surinkti iš lietuvių autorių tekstų. (Naujadaru laikomas atraminiuose šaltiniuose – *Bendrinės lietuvių kalbos žodyne*, *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne*, *Lietuvių kalbos žodyne* ir *Lietuvių kalbos žodyno papildymų kartotekoje* – nefiksuoti dariniai.) Tyrime remiamasi 374 naujadarų, priklausančių šešiams daiktavardžių ir būdvardžių darybos tipams, analizės duomenimis: straipsnyje aptariami priesagų *-imas* / *-ymas* ir *-tis* veiksmažodžių abstraktai, *-umas*, *-ybė*, *-ystė* vardažodžių abstraktai, taip pat priesagos *-iškas*, *-a* būdvardžiai. Tyrimu siekiama atskleisti šių tipų naujadarų darybos, semantikos ir vartosenos ypatumus. Empirinės analizės duomenys lyginami su žodžių darybos veikaluose ir gramatikose pateiktais šių darybos tipų aprašais, taip pat *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyno* tyrėjų išvalgomis. Pateikiama keletas rekomendacijų leksikografams.

ESMINIAI ŽODŽIAI: naujadaras, darybos tipas, produktyvumas, darinys, vedinys, dūrinys, priesaga, (potencinis) pamatinis žodis.

ANNOTATION

The article analyses the noun and adjective neologisms of the productive types of word formation made with suffixes and collected from the texts of Lithuanian authors

(neologisms are derivatives not recorded in the supporting sources – Dictionary of the Standard Lithuanian Language, Dictionary of the Modern Lithuanian Language, Dictionary of the Lithuanian Language and Supplement Catalogue of the Dictionary of the Lithuanian Language). The study is based on the data of the analysis of 374 neologisms belonging to six types of the formation of nouns and adjectives. The article discusses the abstracts of verbs with the suffixes *-imas/-ymas* and *-tis*, the abstracts of nominals with the suffixes *-umas*, *-ybė*, *-ystė*, as well as the adjectives with the suffix *-iškas*, *-a*. The research aims to reveal the peculiarities of the formation, semantics and use of these types of neologisms. The data from the empirical analysis have been compared with the descriptions of these types of formation presented in word formation works and grammars, as well as with the insights of the researchers of the Database of Neologisms of the Lithuanian language. The article provides some recommendations for lexicographers.

KEYWORDS: neologism, type of word formation, productivity, derivative, compound, (potential) base word.

ĮVADAS

Darybos tipas – tai „abstrakti žodžių su(si)darymo formali ir semantinė schema. Darybos tipą realizuoja konkretūs dariniai, sutampantys trimis pagrindiniais darybos diferenciniais (skiriamaisiais) požymiais: 1) kategorine darybine reikšme, 2) pamatinių žodžių kalbos dalimi (ar dalimis), 3) darybos formantu. Darybos tipas yra „kartu ir jau esamų sudarytų žodžių išsami bendra charakteristika, ir būsimų naujadarų sudarymo programa“ (LKE 129; Keinys 1999: 107; Urbutis 2009: 293–308; plg. Soida 2009: 56–61). Vieni darybos tipai yra davę daug darinių, pagal kitus padarytas tik vienas kitas žodis. Paprastai pagal esamus darybos tipus daromi ir naujadarai, kurių daugiau ar mažiau esama tiek sakytinėje, tiek rašytinėje kalboje, įvairiuose tekstuose. Nemažai dabartinės kalbos naujadarų pateikta nuolat pildomame *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyje* (ND). ND paskelbti naujažodžiai (tarp jų ir naujadarai) pastaraisiais metais sulaukė tyrėjų dėmesio (Murmulaitytė 2021; Aleksaitė 2022; apie duomenyną ir jo tyrimo galimybes dar žr. Murmulaitytė 2016; Miliūnaitė 2015; 2018).

Šio tyrimo objektu pasirinkti iš lietuvių autorių tekstų išrinkti naujadarai¹. (Naujadarais laikomi atraminiuose šaltiniuose: *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne*

¹ Kiekibiškai gausiausios vedinių grupės gautos išanalizavus maždaug 1500 įvairios darybos naujadarų, rastų įvairių lietuvių autorių keliose dešimtyse knygų, bet šaltinių sąrašė nurodomos tik tos knygos, iš kurių straipsnyje pateikiama vartosenos pavyzdžių (prie pavyzdžio rašomas knygos trumpinys ir puslapis). Pasakytina, kad naujadarai rinkti rankiniu būdu, taikant stebėsenos

(DLKŽ), *Bendrinės lietuvių kalbos žodyne* (BLKŽ), *Lietuvių kalbos žodyne* (LKŽ) ir *Lietuvių kalbos žodyno papildymų kartotekoje* (LKŽPK) – neužfiksuoti dariniai.) Straipsnio **tikslas** – išsiaiškinti, kokie priesaginių daiktavardžių ir būdvardžių vedinių naujadarų tipai yra produktyviausi, kaip tai koreliuoja su esamomis įžvalgomis apie daiktavardžių ir būdvardžių produktyvius tipus, ir aptarti naujadarų darybos bei vartosenos ypatumus. Darbe remiamasi 374 naujadarų (194 daiktavardžių ir 180 būdvardžių), priklausančių šešioms darybos tipams, tyrimo duomenimis. Uždaviniai: 1) iš lietuvių autorių tekstų išrinktų ir darybiškai išanalizuotų naujadarų atrinkti gausiausias daiktavardžių ir būdvardžių vedinių grupes; 2) aptarti dariesiems tipams priklausančius naujadarus darybos, semantikos ir vartosenos aspektais, 3) siekiant užčiuopti daiktavardžių naujadarams būdingas tendencijas, gautus duomenis palyginti su ND esančių naujadarų tyrimų (Murmulaitytė 2021; Aleksaitė 2022) rezultatais. Pasakytina, kad surinkta empirinė medžiaga pirmiausia naudojama kokybiniais tyrimams. Darbe taikyti darybinės, semantinės, teksto analizės metodai, naudotasi interpretacijos, skaičiavimo metodais, gretinimu. Tyrime einama indukciniu keliu – nuo konkrečių darinių analizės iki apibendrinamojo pobūdžio įžvalgų. Pateikiama keletas rekomendacijų leksikografams.

1. TEORINĖS ĮŽVALGOS

Žodžių darybos teorijoje matyti du priešingi požiūriai į produktyvumą: pirmojo šalininkai mano, kad produktyvumas priklauso diachronijai (t. y. manoma, kad tik iš istorinės perspektyvos galima kalbėti apie darybos tipo produktyvumą), o antrųjų šalininkai teigia, kad produktyvumas yra esminis tipo požymis, todėl tik produktyvūs ir aktyvūs darybos tipai skiriami kalbos sistamai ir yra įtraukiami į sinchronišką žodžių darybos aprašą (Urbutis 2009: 309). Kitaip tariant, keliamas grupiškumo klausimas, t. y. reikalaujama, kad darinys ne tik turėtų pamatinį žodį (pamatinį žodžius), bet ir kituose dariniuose pasikartojantį formantą (ir

metodą – analizuojant grožinius kūrinius, esė ir literatūrologų tekstus ieškota darinių, kurie galėtų būti neužfiksuoti atraminuose žodynuose. Sudarytas preliminarus naujadarų sąrašas (inventorius) vėliau patikslintas. Be abejo, renkant empirinę medžiagą rankiniu būdu koks nors į žodžius neįtrauktas darinys gali ir prasprūsti. Čia pasakytina, kad automatizuotos naujadarų paieškos norimo stiliaus tekstuose nėra, be to, ND taip pat yra rankiniu būdu kaupiamų naujažodžių duomenų bazė, bet tai netrukdo mokslininkams tirti jame pateiktus leksikos vienetų ir pateikti apibendrinamojo pobūdžio įžvalgų apie lietuvių kalbos naujažodžių darybos būklę ir apie naujadaros polinkius.

tik tuomet laikoma, kad jis atstovauja kokiam nors darybos tipui)². Svarstoma, kuri charakteristika – kiekybinė, kokybinė ar jos abi – yra svarbesnė kalbant apie produktyvumą, neapeinamas ir analogijos reiškiny (atkreipiamas dėmesys į tai, kad nauji žodžiai daromi pagal analogiją su realiais, esamais). Bet vis dėlto dažniausiai produktyvumu arba darumu laikomas kiekybinis požymis, t. y. produktyviu arba dariu laikomas tipas, kurio pavyzdžiu sudaryta arba sudaroma dešimtys ir šimtai darinių. Taigi darybos tipo produktyvumu „synchroninėje žodžių daryboje dabar paprastai suprantama tipo galia eiti žodžių darymo pavyzdžiu, jo gebėjimas duoti (realių ar potencinių) naujadarų“ (Urbutis 2009: 309–310; Keinys 1999: 107; plg. Plag 2003: 55; Booij 2005: 68; dar žr. Baayen 1991; Bauer 2001; Plag 2006; Lieber, Štekauer 2014: 67–83; Soida 2009: 63). Kalbose, kuriose esama žodžių darybos, yra produktyvių ir neproduktyvių (arba darių ir nedarių) darybos tipų. Visose kalbose pagal vieno tipų modelius padaroma daugiau, pagal kitus mažiau naujadarų (arba apskritai nedaroma), pvz., lietuvių kalboje kone iš kiekvieno veiksmazodžio su priesaga *-imas* arba jos variantu *-ymas*³ galima padaryti darinį, kuris užfiksuotas leksikografijos šaltiniuose arba kuris padaromas komunikacijos proceso metu, o kiti darybos tipai tokiu produktyvumu ir potencinėmis galimybėmis nepasižymi⁴. Be to, kai kur akcentuojama, kad būtent naujadarai ir yra puikus produktyvumo rodiklis (Brown 2005: 8421). Ir išties naujadarai dažnai priklauso produktyviesiems darybos tipams ir neretai gali būti laikomi potenciniais dariniais (apie potencinius darinius žr. Urbutis 2009: 316; Plag 2003: 57)⁵.

2. PRODUKTYVIEJI DAIKTAVARDŽIŲ IR BŪDVARDŽIŲ VEDINIŲ DARYBOS TIPAI

Surinktos empirinės medžiagos analizė atskleidė, kad daugiausia naujadarų priklauso keletui daiktavardžių ir vienam būdvardžių darybos tipui.

² Straipsnyje laikomasi Vinco Urbučio (2009: 126) nuostatų ir pagrindiniu dalyku, lemiančiu, ar žodis yra (ne)darinys, laikomas pamatinio (-ių) žodžio (-ių) (ne)buvimas.

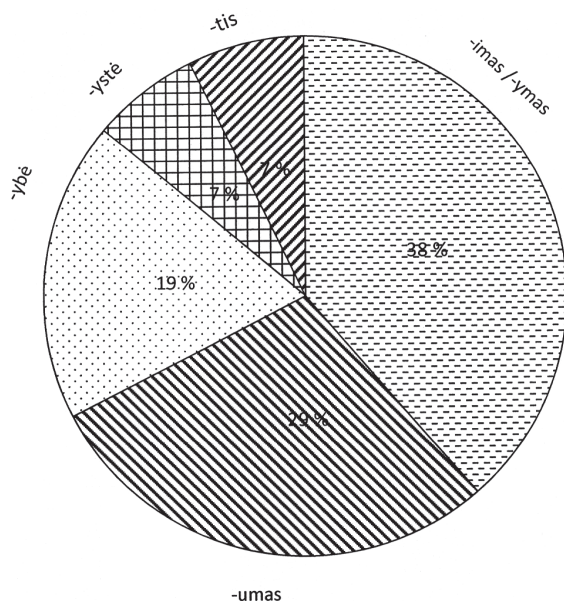
³ Straipsnyje priesagos *-imas* / *-ymas* laikomos tos pačios priesagos variantais, t. y. vienu darybos tipu (Jakaitienė, Laigonaitė, Paulauskienė 1976: 11; Ambrazas 1993: 21–26; Murmulaitytė 2021: 34).

⁴ Apie produktyvumą ir įvairių kalbų skirtingo produktyvumo darybos tipus dar žr. Greenbaum 1996: 442, 457; Booij 2005, 67–71; Pervuxina 2007; Lieber, Štekauer 2014: 620–630.

⁵ Atkreiptinas dėmesys į terminus *potential words* ir *actual words* – pirmasis lietuvių kalboje įprastas ir suprantamas taip pat, o antrojo įsitvirtinusio (visų vienodai vartojamo) termino lietuvių kalboje nėra, kalbama apie *realius*, *esamus*, *leksikografijos šaltiniuose fiksuotus*, *sisteminius žodžius* ir pan.

2.1. Priesaginių daiktavardžių produktyviųjų darybos tipų naujadarai

Daiktavardžiams būdingi visi pagrindiniai darybos būdai ir mišrusis darybos būdas. Daugiausia yra priesagų vedinių, antrą vietą užima galūnių vediniai, ne ką mažiau yra ir dūrinių, o mažiausiai priešdėlių vedinių (LKE 112–116, 121; Keinys 1999: 36; Ružė 2008: 58–71). Pagal darybinę reikšmę priesaginiai ir galūniniai daiktavardžiai skirstomi į 14 darybos kategorijų, o jų viduje skiriami įvairaus produktyvumo darybos tipai⁶. Išanalizavus empirinę medžiagą paaiškėjo, kad gausiausias daiktavardžių naujadarų grupes sudaro penki abstraktų darybos tipai (žr. pav.).

PAV. Priesaginių daiktavardžių darieji tipai

2.1.1. Veiksmažodžių abstraktų (arba veiksmų pavadinimų) darybos kategorijos dariniai padaromi su įvairiomis priesagomis ir galūnėmis. Šioje darybos kategorijoje gausu priesagų darybos tipų, kurie pagal produktyvumą išsidėstę taip: *-imas*, *-ymas*, *-tis*, *-esys*, *-ulys*, *-yba* (*-ybos*), *-smas*, *-sena*, *-tynės* ir t. t. (žr. LKG 1965: 289–297; DLKG 2005: 94–97; Keinys 1999: 39–41;

⁶ Vienose darybos kategorijose yra šimtai, kitose – keliolika ar keletas darybos tipų. Daiktavardžių darybos tipus žr. LKG (1965: 251–473).

plg. Ambrazas 1993: 20–86). Naujadarų tyrimas rodo tokią pat dariausių tipų seką – įvairių autorių tekstuose daugiausia veiksmažodžių abstraktų padaryti su priesagomis *-imas* / *-ymas*⁷ (75 vediniai) ir *-tis* (14 vedinių).

Priesagos *-imas* / *-ymas* naujadarai neretai remiasi leksikografijos šaltiniuose fiksuotais pamatiniais žodžiais, pvz.: *apsimokslinimas* (: *apsimokslinti*⁸ ‘kiek mokslintis’ LKŽ), *apverkavimas*, *atsigręždinėjimas*, *blūkčiojimas*, *gremženimas*, *įsirasojimas*, *apmigdymas* ir kt.⁹ Kai kurių naujadarų leksinė reikšmė iš esmės sutampa su darybine (vediniais tiesiog daiktiškai pavadinamas veiksmas), pvz.: *išgyvenusi intensyvaus [...] blūkčiojimo akimirkų* SN92; *eilėraščio įbangavimo pirminis būdas* R203; *klegiojimas* tilsta KPN13; *džiugaus ir įteikaus paradavimo* SRIV388; *o anoji mintelė [...] kaip [...] arklio žvangenimas* A132. Naujadaru *apsimokslinimas* (vartojamu reikšme ‘šiokių tokių žinių įgijimas’) ir jo pamatiniu veiksmažodžiu siejami gretimi sakiniai, be to, adresato dėmesį atkreipia ir kartojami pažyminiai (epitetai): *Tamsuoliškas apsimokslinimas. Tamsuoliškai apsimokslinti – vadinasi, nesugebėti pasiekti nei tikro pažinimo, nei [...] nežinojimo ribų* K78. Kai kurie *-imas* / *-ymas* abstraktai konkretėja (vartojami daugiskaita, turi pažymimųjų žodžių ir pan.), pvz.: *protingi // pakliedėjimai per televizijas* MP69; *vaiko nuobodulį trumpais susirėkavimais* KK88 (*pakliedėjimai* veikiausiai reiškia ‘neišmintingos, kvailos kalbos’, *susirėkavimai* ‘šūksniai’).

Tačiau pasakytina, kad dažniau naujadarai su *-imas* / *-ymas* remiasi potenciniais – į žodynus neįtrauktais – pamatiniais žodžiais. D. Murmulaitytė (2021: 35, 36–37) taip pat yra atkreipusi dėmesį į tai, kad didžiosios dalies ND pateiktų *-imas* / *-ymas* vedinių pamatiniai veiksmažodžiai duomenyne neužfiksuoti, nors kai kurie iš jų realiai pavartojami. Iš potencinių pamatinių žodžių išvesti naujadarai dažniausiai yra 2-osios pakopos dariniai, pvz.: *apegležėjimas*

⁷ Priesagos *-imas* / *-ymas* naujadarų būna visų autorių tekstuose, o darinių kiekis priklauso ir nuo kūrinio pobūdžio, ir nuo funkcinio bei individualaus stiliaus. Pasakytina, kad *-ymas* naujadarų būna nepalyginamai mažiau negu darinių su *-imas*.

⁸ Prie pirmojo naujadaro nurodomas ir pamatinis žodis, o prie tolesnių jis dažniausiai neberašomas. Parenkama tokia pamatinio žodžio forma, kuria darinys remiasi tiesiogiai, o jei, pvz., visų pagrindinių veiksmažodžio formų kamienai sutampa, rašoma bendratis. Prie žodžių reikšmių nurodomas šaltinis, o naujadarų reikšmės aiškinamos taip, kaip supranta straipsnio autorė. Prie BLKŽ, DLKŽ, LKŽ, LKŽPK neužfiksuotų naujadarų pamatinių žodžių rašoma žvaigždutė (*), pavyzdžiai pateikiami kursyvu, naujadaras paryškinamas, o žodžiai, į kuriuos norima atkreipti dėmesį, pabraukiami.

⁹ Leksikografijos šaltiniuose pateiktais pamatiniais žodžiais remiasi ir *išperšėjimas*, *įteškėjimas*, *iškukavimas*, *ištikimas*, *klegiojimas*, *lituanizavimas*, *medžiaginimas*, *niužgėjimas*, *pakliedėjimas*, *palinksėjimas*, *paradavimas*, *praskylėjimas*, *sudylavimas*, *sugarbėjimas*, *suraugėjimas*, *susirėkavimas*, *užtamsiojimas*, *vaizdijimas*, *žvangenimas*. Pasakytina, kad vedinių *įbangavimas* ir *ritmavimas* atraminuose žodynuose nėra, bet jie užfiksuoti dvikalbiuose žodynuose.

(: *apgelėžėjo : geležėti), duonėjimas (: *duonėjo : duona), išbūtinimas (: *išbūrinti : būrinti), kryžkelėjimas (: *kryžkelėti : kryžkelė), nuliaudėjimas (: *nuliaudėjo : liaudėti) ir kt.¹⁰. 2-osios pakopos dariniai įveiksminimas (: *įveiksminti : veiksminti) ir keiksmazodžiavimas (: *keiksmazodžiavo : keiksmazodis) remiasi ND pateiktais veiksmažodžiais įveiksminti ('įgalinti veikti'), keiksmazodžiauti ('keiktis; vartoti keiksmazodžius'). Kai kurie naujadarai su -imas / -ymas yra 3-iosios pakopos dariniai, pvz.: įsilaikinimas (: *įsilaikinti : *laikinti(s) : laikas), šventžodžiavimas (: *šventžodžiavo : *šventžodis : šventas, žodis)¹¹. Beje, Donaldo Kajoko tekstuose pavartotas tiek naujadaras šventžodžiavimas (*klampaus šventžodžiavimo ribą* MRR39), tiek jo pamatinis žodis šventžodžiauti (*Šventi ir sykiu šventžodžiaujantys žodžiai?* K222). Nesunkiai rekonstruojama ir 3-iosios pakopos naujadaras šūdmaliavimas darybos grandinė: šūdmaliavimas : *šūdmaliavo : *šūdmala : šūdas, malti (ND jau pateiktas naujadaras šūdmala 'tyčinis niekų paistymas'). Nors iš potencinių pamatinių žodžių padarytų 2-osios ir 3-iosios pakopos naujadarų reikšmę suprasti sunkiau, bet kontekstas ir gana aiškios darybos grandinės šią užduotį palengvina: *Apsaugoti nuo [...] nuliaudėjimo* AŽII220; *sugalvojo slapťą žodį – pasilabanaktinimas* KE200; *Kalbos skambėjimas yra ir sąskambėjimas* R216 (pastarajame pavyzdyje adresato dėmesį atkreipia žodžių su šaknimi *skamb-* kartinimas). Kai kurie potenciniais pamatiniais veiksmažodžiais besiremiantys naujadarai vartojami daugiskaita, taigi linkę konkretėti, pvz., *keiksmazodžiavimai* gali būti suprantamas kaip 'keiksmi, keiksmazodžiai', o *piktaakiavimai* kaip 'pikti žvilgsniai': *Su savo [...] Keiksmazodžiavimais* AŽII201; *Mažiau klastų, piktaakiavimų* AŽII207. Naujadaras *nusakalėjimas* yra eilėraščio pavadinimas ir jo reikšmė pasidaro aiškesnė tik perskaičius visą kūrinį, kuriame pavartotas potencinis pamatinis veiksmažodis *nusakalėti* ir kuriame *sakal-* šaknį turintys leksikos vienetai atlieka teksto siejimo funkciją: *Ir pasiėmęs sakalą ant rankų / Tarytum vištai plunksnas jam peši. // Ir pats kartu su juo nusakalėji* JSI393. Naujadarų semantika kartais leidžia tinkamai nustatyti pamatinį žodį, pvz., akivaizdu, kad potenciniu pamatiniu žodžiu remiasi abstraktas *duonėjimas* (: *duonėjo : duona)¹²: *Taip, tai buvo ne duonos akmenėjimas, o akmens duonėjimas* K288 (atkreiptinas dėmesys į abstraktų su -imas kartojimą ir į neįprastą žodžių junginį *akmens duonėjimas* – lietuvių kalboje metaforiškai pasakoma, kad duona kietėja, virsta į akmenį, bet ne atvirkščiai – kad akmuo virsta duona). Kartais

¹⁰ Tokie yra ir *apkarsdinėjimas*, *apnerdinėjimas*, *įspalvinimas*, *išerdoėjimas*, *sąskambėjimas*, *svyruoklėjimas*, *piktaakiavimas*.

¹¹ Tokie yra ir *įtekstinimas*, *nusakalėjimas*, *pasilabanaktinimas*, *stribukavimas*.

¹² Nors LKŽ yra veiksmažodis *duonėti* („veltis duona“), kontekstas rodo, kad abstraktas *duonėjimas* remiasi ne juo, o yra padarytas iš *duonėti*, turinčio reikšmę 'virsti duona', ir kuris savo ruožtu išvestas iš daiktavardžio *duona*.

naujadaro darybai ir reikšmei suprasti reikia didesnio konteksto, pvz., naujadaro **stribukavimas** leksinė aplinka (*už mano stribukavimą davė man prikuryt* Č112) leidžia suprasti, kad kalbama apie buvimą stribu, taigi rekonstruotina tokia naujadaro darybos pakopų tvarka: *stribukavimas* : **stribukavo* : **stribukas* : *stribas*.

Keletas *-imas* naujadarų remiasi pamatiniais veiksmažodžiais, turinčiais priešdėlį *ne*¹³, pvz., *netroškimas*, *negyvenimas*, *nesidavimas*. Tokius potencinius darinius galima laikyti **dariniais su nenusistovėjusia darybos pakopų tvarka**¹⁴, t. y. naujadarai galėtų sudaryti po dvi darybos opozicijas: *netroškimas* (: *netrokšti* / *troškimas*), *negyvenimas* (: *negyventi* / *gyvenimas*), *nesidavimas* (: *nesidavė* / *davimasis*): *trokštu* [...] gilaus **netroškimo** MRR42; *Taip prasidėjo negyvenimas* AŽII85.

ND pateikti veiksmažodžių abstraktai taip pat dažniausiai turi priesagą *-imas* / *-ymas* – taip rodo Daivos Murmulaitytės (2021: 34–38) ir Agnės Aleksaitės (2022) tyrimo duomenys¹⁵. Taigi galima sakyti, kad *-imas* / *-ymas* apskritai yra pats dariausias daiktavardžių abstraktų naujadarų darybos tipas. Vadinas, įvairiuose šaltiniuose esamų naujadarų tyrimai patvirtina Sauliaus Ambrazo (1993: 21) teiginį, kad „[p]riesagos *-imas* / *-ymas* vediniai yra pats gausiausias veiksmų pavadinimų darybos tipas tiek dabartinėje, tiek senojoje lietuvių kalboje“¹⁶.

„Tiek dabartinėje lietuvių kalboje [...], tiek senuosiuose raštuose [...] priesagos *-(s)tis* vediniai užima antrąją vietą tarp visų priesaginių veiksmų pavadinimų pagal vedinių skaičių“ (Ambrazas 1993: 42). Kad *-tis* yra antra pagal darumą priesaga rodo ND tyrimas (Aleksaitė 2022: 45, 49) ir surinktos empirinės medžiagos analizė. Absoliuti naujadarų su *-tis* dauguma remiasi leksikografijos šaltiniuose fiksuotais pamatiniais žodžiais, be to, akivaizdi tendencija priesagos *-tis* vedinius daryti iš priešdėlinių veiksmažodžių¹⁷ – nepriešdėliniu pamatiniu žodžiu remiasi naujadaras *neigtis* (: *neigti*), o kiti padaryti iš priešdėlinių veiksmažodžių: *apgaubtis*, *apmirtis*, *atitvertis*, *atlieptis*, *atpirktis*, *įgaubtis*, *išgaubtis*, *išvengtis*, *pamirštis*, *sukaubtis*, *sutelktis*, *sutiktis*. Naujadaras *neatmintis* (: *neatminti* / *atmintis*) laikytinas dariniu su nenusistovėjusia darybos pakopų tvarka. LKG (1965: 290–291) rašoma, kad su priesaga *-tis* padaryti veiksmų

¹³ Atskirais antraštiniais žodžiais veiksmažodžiai su neiginiu į žodynus paprastai netraukiami, nes su dalelytinės kilmės priešdėliu *ne-* gali būti padaromas darinys kone iš kiekvieno veiksmažodžio.

¹⁴ Apie juos žr. Vincas Urbutis (2009: 110–111).

¹⁵ A. Aleksaitės (2022: 45) teigimu, daugiausia 2011–2019 m. ND užfiksuotų naujadarų ir yra padaryti su priesaga *-imas*, o su *-ymas* neužfiksuota.

¹⁶ Apie dabartinės lietuvių kalbos *-imas* / *-ymas* darinius žr. Murmulaitytė 1997.

¹⁷ Tai matyti ir iš ND pateiktų *-tis* vedinių, pvz.: *apleistas*, *aprėptis*, *atgręžtis*, *atpažintis*, *atstumtis*, *įmestis*, *išreikštis*, *ištrintis*, *išvestis*, *įtrauktis* ir kt.

pavadinimai paprastai yra konkretesni negu *-imas* / *-ymas* abstraktai. Naujadarų semantika ši teiginį patvirtina iš dalies. Neretai *-tis* naujadarai išlaiko kategorinę abstraktų reikšmę (reiškia tą patį kaip ir *-imas* abstraktai), pvz.: *Gamtos apgaubti patyrusiam* SS19; *pereini visas neišvengiamas stadijas–stacijas: šoką [...], apatiją. Apmirti...* DK145; *blokada, sukelianti [...]* klaikių *atitverti* nuo visų ir visko K207; *kelionės, kelio, keleivio atlieptis* E138; *Membraniškoji atlieptis* TK73; *skausmas jau būtų atpirkties pradžia. O atpirkties čia nėra* K155 (atkreiptinas dėmesys į naujadaro kartojimą); *laiko igaubties* akimirka K449; *jos išvengtis reiškia mirtį* E235; *kas savyje turi absoliučią neigtį* E362; *atitraukti žmogų nuo maldos ir sukaubties valandėlių* K403; *Sutikties* ametisto karolius Jas136. Kai kurių *-tis* vedinių vartoseną rodo juos konkretėjant, pvz., naujadaras *sutelktis* kartais yra aiškus abstraktas (reiškia ‘susitelkimas’, pvz., *Ir ypatinga sutelktis į lietuviškos pasaulėjautos [...] vietą* E73), o kartais jis artėja prie veiksmo rezultato pavadinimų (reiškia ‘santalka’, pvz., *universitetas yra [...] istorinės–kultūrinės patirties sutelktis* R82). Daugiskaita ir vietininkas rodo konkrečiau suvokiamus naujadarus *pamirštis, neatmintis*: *Tenai, neužliūliuojamose / Pamirštyse, krūvom lavonai budi* AŽII342; *sutirpo / Neatminy* AŽII111. Naujadaras *išgaubtis* veikiausiai suprastinas ne tiek kaip ‘iš(si)gaubimas’, o kaip ‘išsigaubiantis (banguojantis) vanduo’: *pažvelgsime į trapias [...] kriaukles, slaptingos išgaubties ridenamas vandenyno pakrante* K414.

2.1.2. Vardžodžių abstraktų (arba ypatybių pavadinimų) darybos kategorijos vedinių „daryba palyginti neįvairi – bendrinėje kalboje įprastesni 15 priesagų vediniai, dar 6 priesagų vedinių pavartojama vien tarmėse“ (Keinys 1999: 45), o pačios dariausios yra trys priesagos: *-umas*, *-ybė* ir *-ystė* (žr. LKG 1965: 306; DLKG 2005: 100–102)¹⁸. Naujadarų analizė atskleidė, kad vardžodžių abstraktais laikytini vediniai dažniausiai daromi su priesaga *-umas* (56 vediniai), antrą vietą užima *-ybė* (36 vediniai), o *-ystė* vedinių grupė pagal gausumą trečia (13 vedinių).

Dažniausiai su priesaga *-umas* abstraktai daromi iš būdvardžių¹⁹, dalyvių ir (retai) iš kitų kalbos dalių (žr. DLKG 2005: 100–101). Naujadarų analizė iš esmės šią tendenciją patvirtina: 49 naujadarai padaryti iš būdvardžių ir 7 iš dalyvių. Matyti tendencija naujadarus su *-umas* daryti iš priesagą *-iškas*, *-a* turinčių būdvardžių – tokie yra 73 proc. visų darinių. 16-os naujadarų pamatinio žodžio einantis priesagos *-iškas*, *-a* būdvardis pateiktas atraminuose leksikografijos šaltiniuose, pvz.: *augališkumas* (: *augališkas*), *budeliškumas*, *dabartiškumas*, *giesmiškumas*, *gynybiškumas*, *gulbiškumas*, *iškrypėliškas*, *kalbiškumas*,

¹⁸ Senuosiuose raštuose buvo itin gausu *-ybė* ir *-ystė* vedinių, o *-umas* vediniai ėmė plisti tada, kai sumažėjo pirmųjų darumas (žr. Ambrazas 2000: 8, 17, 21).

¹⁹ Su priesaga *-umas* galima padaryti abstraktą iš visų kokybinių būdvardžių.

*karviškumas, minkštakūniškumas, sraigiškumas, šarkiškumas, našlaidiškumas, pradmeniškumas, sakrališkumas, namiškumas*²⁰. Kai kurie naujadarai remiasi kitokios struktūros pamatiniais žodžiais, pvz.: *sandermingumas, varganumas, vienetinumumas, akinamumas, atskirtumas, įkreiptumas, išblokštumas, nebaigtumas, neišsakomumas, palaužtumas*²¹. Naujadaras *sakumas* iš principo galėtų sudaryti darybos opoziciją su būdvardžiu *sakus, -i* (‘sugebantis susekti, atrasti’, ‘ kuriame galima atsekti (kelius), neklaidus’ LKŽ) ir su *sakyti*²²: *Sakinį kviečiasi mintis [...]; sakumas mintį ir formuoja, galiausiai virsdama sakiniu* S148. Visų 1-osios pakopos naujadarų leksinė reikšmė aiški: *dabartiškumo prestižą lenkų literatūroje* R37; *ryškus kalbėjimo įkreiptumas* PM569; *nekęsdamas už tokį minkštakūniškumą* SR115; *Tas vienetinumumas [...] yra svarbiausia [...] sąlyga* DK125; *Šis vasaros rytas – daugiadienių liūčių išskalbtas, iki akinamumo išbaltintas, iki tokio akinamumo išbaltintas, kad nė atsimerkti negali* VP8; *Supoetinto šarkiškumo pritvinkus šarka beržo viršūnėje* UM26 (pastaruosiuose pavyzdžiuose dėmesį atkreipia bendrašaknių žodžių ir žodžių junginio kartojimas).

Pusė *-umas* naujadarų remiasi potenciniais pamatiniais žodžiais, beveik visi jie yra būdvardžiai su *-iškas, -a*, pvz.: *bekalbiškumas* (: **bekalbiškas* : *bekalbis*), *dialogiškumas* (: **dialogiškas*²³ : *dialogas*), *rituališkumas* (: **rituališkas*²⁴ : *ritualas*)²⁵. Iš kitokių potencinių pamatinių būdvardžių padaryti tik keletas 2-osios pakopos naujadarų, pvz.: *sąskambingumas* (: **sąskambingas* : *sąskambis*), *stinglumas* (: **stinglus*²⁶ : *stingti*). Abstraktas *tekstualumas* padarytas iš būdvardžio *tekstualus, -i*, kurio nėra atraminiuose žodynuose, bet kuris užfiksuotas dvikalbiame žodyne ir kuris vartojamas teksto lingvistikos specialistų, literatūrologų ir pan.

²⁰ Būdvardžiai *namiškas, sakrališkas* užfiksuoti LKŽPK.

²¹ Priesagos *-umas* vediniai yra visiškai įprasti, kalbos vartotojai jų pasidaro vos tik prireikus, dėl tos priežasties, matyt, dvikalbiuose žodynuose pateikiami į DLKŽ, BLKŽ, LKŽ neįtraukti abstraktai *atskirtumas, iškrypėliškas, varganumas*.

²² Šiuo atveju jis priklausytų veiksmažodžių abstraktų darybos kategorijai (apie šį nedarų tipą žr. LKG 1965: 300).

²³ Būdvardis *dialogiškas, -a* pateiktas tik dvikalbiuose (lietuvių–anglų ir anglų–lietuvių) žodynuose, bet DLKŽ, BLKŽ, LKŽ, LKŽPK jo nėra. Gal tai apsirikimas ir šis būdvardis galėtų būti įtrauktas į minėtus žodynus (ar kai kuriuos iš jų). DLKT rasti 72 *dialogiškas, -a* vartosenos pavyzdžiai, taigi jis kalbos vartotojams žinomas.

²⁴ BLKŽ yrarieveiksmis *rituališkai*, bet jo pamatinio žodžio (būdvardžio *rituališkas, -a*) BLKŽ, DLKŽ nėra.

²⁵ Tokie yra ir *daugkartiškumas, didžiaponiškumas, likimiškumas, paradoksiškumas, poemiškumas, pokalbiškumas, priešybiškumas, raudiškumas, reikmeniškumas, romansiškumas, sąlytiškumas, sonetiškumas, svetimkūniškumas, švytuokliškas, vieninteliškumas, visavertiškumas*.

²⁶ Žodynuose nėra būdvardžio *stinglus, -i*, bet LKŽ pateiktasrieveiksmis *stinglu*.

3-iosios pakopos dariniu laikytinas naujadaras *dviplaniškumas* (: **dviplaniškas* : **dviplanis*²⁷ : *dvi, planas*). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kai kurie *-umas* naujadarai užfiksuoti dvikalbiuose žodynuose (*berekšmiškumas, daugkartiškumas, dvipoliškumas, paradoksiškumas, rituališkumas*), o *bekiaušiškumas* ('vyriškumo, kovingumo stoka') įtrauktas į ND. Visų *-umas* abstraktų leksinė reikšmė aiški net iš minimalaus konteksto: *paniekinamai vadini bekiušiškumu* K337; *minties ir bemintiškumo* K231; *tariamų bereikšmiškumu* bylojant apie tai, kas visų svarbiausia K60; *nevalia kategoriškai neigti ir jų [priešybų] priešybiškumo* K300; *Mylime jos [meditacijos] vieninteliškumą* K133; *paslaptis [...] ir paradoksiškumas* K299. Adresato dėmesį į kalbos turinį ir formą atkreipia semantiškai prasmingas to paties darybos tipo naujadarų kartojimas: *į pirminį rituališkumą, visatos giesmiškumą* atsako dvasios ritualais GĖT109; *Kalbame atskirais balsais, organiškas kalbiškumas ir pokalbiškumas – vis didesnė retenybė* KM19. Valdo Papievio kūrinuose vartojamas tiek naujadaras *stinglumas*, turintis reikšmę 'sustingimas', tiek jo pamatinis žodis (taip pat naujadaras) *stinglus, -i: labai stingliame ore dūmai beveik nesisklaido* VP89; *Prieš šį dužlų stinglumą* VP128.

Kiek mažiau naujadarų priklauso *-ybė* tipui. DLKG (2005: 101–102) teigimu, šie neretai itin ryškia, stipriai pasireiškiančią ypatybę pavadinantys vediniai dažniausiai remiasi būdvardžiais, mažesnę grupę sudaro vediniai iš daiktavardžių, neveikiamųjų esamojo laiko dalyvių, vienas kitas padarytas iš kitų vardažodžių. Empirinės medžiagos analizė atskleidė, kad būdvardžiais (1), dalyviais (2) ir daiktavardžiais (3) remiasi panašus kiekis naujadarų, ir tik trys naujadarai yra padaryti iš kitų kalbos dalių (įvardžių,rieveiksmio) (4), pvz.:

(1) *atmintinybė* (: *atmintinis* 'iš atminties sakomas' DLKŽ²⁸), *balsvybė, dažnybė, gelsvybė, nuosaikybė, varganybė, vienkartybė, vidurinybė, žalsvybė*;

(2) *apčiuopiamybė* (: *apčiuopiamas*), *kintamybė, negendamybė, nuspėjamybė, pasiekiamybė, suprantamybė, nesugrąžinamybė, nekintamybė, apleistybė*;

(3) *gudragalvybė* (: *gudragalvis*), *kurčėnybė, nebylė, pranciškonybė, rudenybė, mėnulybė, pavasarybė, žvaigždėybė*;

(4) *kitapusybė* (: *kitapus*), *manybė* (: *mano*), *kitybė* (: *kitas, -a*) (pastarasis naujadaras įtrauktas į ND).

Keletas naujadarų, pvz., *moralybė, beviltybė*, galėtų sudaryti darybos opozicijas su dviem pamatiniais žodžiais – *moralė* arba *moralus, -i*, daiktavardžiu arba būdvardžiu *bevilintis, -ė*. Bet kuriuo atveju naujadarai priklauso tai pačiai darybos kategorijai ir tam pačiam darybos tipui. O abstraktai *neamžinybė* (: *neamžinas* /

²⁷ Pasakytina, kad į leksikografijos šaltinius neįtrauktas dūrinys *dviplanis* lietuvių kalboje nėra itin retas – DLKT rasta 15 jo vartosenos pavyzdžių, dar daugiau jų rasta paieškos įrankiu Google.

²⁸ Neatmestina tai, kad šis abstraktas remiasirieveiksmiu *atmintinai*.

amžinybė), *neaiškybė* (: *neaiškus* / *aiškybė*), *negalimybė* (: *negalimas* / *galimybė*) laikytini dariniais su nenusistovėjusia darybos pakopų tvarka. Vieni naujadarai su *-ybė* išlaiko kategorinę abstrakto reikšmę, kiti suvokiami konkrečiau, bet visais atvejais jų leksinė reikšmė nesunkiai suprantama iš konteksto, pvz.: *Sykiu ji* [banalybė] *nėra savaime suprantamybė* DRT151; *sunkiai virškinamą // suvulgarintą kitapusybę* MP124. Neretai naujadarai vartojami greta tam pačiam darybos tipui priklausančių realių darinių, pvz., *jūra [...] įkūnijo ir amžinybę, ir kintamybę* SRIV252; *Nakties gūdybėje, / Apjaukusioje pusnakčio kurčnebylybėje* AŽII300; *maloni išimtis nuobodybės ir nuosaikybės jūroje* DD87; *reikia, kad ši kūnas apsiivilktų negendamybe, šis marus kūnas apsiivilktų nemarybe* SR171 (naujadaras *negendamybė* gali būti suprantamas ne tik kaip ‘negendamumas’, bet ir kaip ‘tai, kas negendama’). Naujadaras *dažnybė* taip pat turi reikšmę ‘tai, kas dažna, dažnas dalykas’ (*Malonė bus ne išimtis – dažnybė* AŽII344), o *mėnulybė* veikiausiai turi reikšmę ‘mėnulio šviesa’: *stangrioj mėnulio / mėnulybėje* AŽII112 (pastarajame pavyzdyje *mėnulybė* yra kartojimo figūros dalis, dar plg. analogišką žodžių junginį *žvaigždžių žvaigždybės* AŽII283). Kartais kartojamas tas pats darybos afiksas, pvz., greta vartojami potencinius pamatinius žodžius turintys naujadarai *karštatikybė* (: **karštatikis* : *karštai, tikėti*), *sunkiatikybė* (: **sunkiatikis*, *-ė* : *sunkiai, tikėti*) ir realūs *-ybė* vediniai: *Sunkiatikybės antpuolius, karštatikybės priepuolius, / Taurybės ir tautybės nuosmukius* AŽII124.

Daug mažesnę naujadarų grupę sudaro *-ystė* tipo vediniai. „[P]riesaga *-ystė*, trečioji pagal darumą, yra pats būdingasis daiktavardžių abstraktų darybos formantas“ (DLKG 2005: 102), o iš būdvardžių padarytų *-ybė* vedinių, artimų *-umas*, *-ybė* abstraktams, yra nedaug. Naujadarų analizė ši gramatikos teiginį patvirtina iš dalies²⁹: 8 *-ystė* naujadarai remiasi daiktavardžiais (1), 3 padaryti iš būdvardžių (2), o abstraktai *keliakalbystė* ir *vienkalbystė* galėtų remtis tiek būdvardžiu, tiek ir daiktavardžiu³⁰:

(1) *mecenatystė* (: *mecenatas*), *padlaižystė*, *pamaivystė*, *subinlaižystė*, *vedlystė*, *vienmylystė*;

(2) *išdidystė* (: *išdidus*), *luošystė*, *vienišystė*.

Du *-ystė* vediniai remiasi potenciniais pamatiniais daiktavardžiais: *citatmeldystė* (: **citatmeldys* : *citata, meldėsi*), *geradirbystė* (: **geradirbis* / *-ys* : *geras* / *gerai, dirbti*). Naujadarų leksinės reikšmės iš esmės sutampa su darybine ir nesunkiai suvokiamos iš konteksto, pvz., *Citata kaip vedlys, kaip nuodėmklausys, kaip tėvas. Citatmeldystė* K162; *Nuolankiai priimu loušystę, išdidžiai* K392; *Vienam tai verslo rūšis, kitam – vienišystė* KE161; *ypatinga vienmylystės atmaina* KE121;

²⁹ Bet tai gali lemti ir nedidelis naujadarų su *-ystė* kiekis.

³⁰ Pvz., BLKŽ pateikiami *dvikalbis*, *-ė*, *daugiakalbis*, *-ė* yra ir būdvardžiai, ir daiktavardžiai.

nežiūrint jos uolios **subinlaižystės** PI/II88–89; **grabdirbystė** klestės ŠAMS104. Kai kuriuose pavyzdžiuose vartojami analogiškos darybos naujadarai, taigi adresato dėmesys atkreipiamas tiek vartojant naujadarą, tiek kartojant darybos afiksą, pvz.: *noromis nenoromis kamuoju savo [...] protą tėvų vienkalbystės ir „mišrių“ vaikų keliakalbystės problema* LS45; *karališkai dvasios išdidystei ir neišvengiamai vienišystei* PM534. Pasakytina, kad naujadarai *mecenatystė, vedlystė, vienišystė* ir *citatmeldystė* įtraukti į ND, o naujadaro *vienkalbystė* variantas *vienakalbystė* užfiksuotas dvikalbiame žodyne.

2.2. Produktyviojo būdvardžių darybos tipo naujadarai

Būdvardžiams, kaip ir daiktavardžiams, būdingi visi žodžių darybos būdai: skiriami priesagų, galūnių ir priešdėlių vediniai bei dūriniai, esama ir mišriosios darybos būdvardžių (Keinys 1999: 75–83; LKE 97–9; Ružė 2008: 88–94, apie būdvardžių darybos raidą žr. Ambrazas 2011). Būdvardžiai daromi maždaug su 130 priesagų, bet daug jų yra menko darumo. Itin darios priesagos *-inis, -ė; -ingas, -a; -iškas, -a; -uotas, -a; -otas, -a; -okas, -a* ir kt. (Keinys 1999: 75, 78).

Empirinės medžiagos analizė parodė, kad didžiausią būdvardžių naujadarų grupę (180 naujadarų) sudaro priesagos *-iškas, -a* vediniai³¹. Būdingiausia priesagos *-iškas, -a* daiktavardinių būdvardžių darybinė reikšmė „panašus į pamatinio žodžio pasakytą daiktą“, bet dažnai jie turi ir perkeltinę reikšmę, t. y. žymi ne „kaip kas“, o „kaip kieno, ko“ (žr. DLKG 2005: 207). Darios priesagos *-iškas, -a* vediniai sudaro **panašios bei būdingos ypatybės būdvardžių** branduolį. Jie „ypatybę įvardija visų pirma pagal panašumą su pamatinio daiktavardžio įvardijamu dalyku“ (Keinys 1999: 76)³². Nors gramatikose nurodoma, kad su šia priesaga vediniai daromi iš „neišvestinių daiktavardžių, rečiau iš vedinių ir sudurtinių žodžių“ (DLKG 2005: 207), daugėja iš įvairios struktūros pamatinių žodžių (darinių) padarytų *-iškas, -a* būdvardžių. Naujadarų su *-iškas, -a* analizė parodė, kad jie labai dažnai turi perkeltinę reikšmę ir yra padaryti iš gyvas būtybes reiškiančių daiktavardžių: didelę grupę sudaro būdvardžiai, padaryti iš asmenis reiškiančių daiktavardžių (1), mažiau būdvardžių padaryta iš kitokias

³¹ Pasakytina, kad kitų (net ir darių priesagų, pvz., *-inis, -ė*) vedinių tirtuose tekstuose rasta nepalyginamai mažiau (t. y. kitų priesagų vediniai gausių grupių nesudarė). Be abejo, tai gali lemti ir tekstų, iš kurių rinkti naujadarai, stilius.

³² Pasakytina, kad senuosiuose (XVI–XVII a.) raštuose priesaga *-iškas, -a* žymėjo ne panašumą, bet priklausymą (daugiau žr. Ambrazas 2011: 82–86).

gyvas ar mitinės būtybės reiškiančių daiktavardžių (2), gausu ir iš įvairius negyvus dalykus reiškiančių daiktavardžių padarytų būdvardžių (3):

(1) Šie *-iškas*, *-a* būdvardžiai turi reikšmes „būdingas tam, kas pasakyta pamatiniu žodžiu žymimam asmeniui“, „toks, kaip pamatiniu žodžiu žymimo asmens“. Vieni iš asmenvardžių padaryti naujadarai daugeliui skaitytojų yra suprantami ir be konteksto (arba iš minimalaus konteksto)³³, pvz.: *baltrušaitiškas*³⁴ ‘būdingas Baltrušaičiui, kaip Baltrušaičio’ (: *Baltrušaitis*), *binkiškas*, *bodleriškas*, *brazauskiškas*, *bradūniškas*, *cvetajeviškas*, *cvirkiškas*, *čechoviškas*, *donelaitiškas*, *faustiškas*, *kafkiškas*, *huserliškas*, *janoniškas*, *karamazoviškas*, *kudirkiškas*, *kajokiškas*, *keruakiškas*, *mažvydiškas*, *paskališkas*, *radauskiškas*, *rafaeliškas*, *švėgždiškas*, *stalkeriškas*, *šelingiškas*, *šekspyriškas*, *tarkovskiškas*, *vaižgantiškas*, *vangogiškas* ir kt. Kai kuriems naujadarams suprasti reikia didesnio konteksto, nes jie padaryti iš ne visiems žinomo asmenvardžio, pvz., *almodovariškas* (: *Almodovaras*³⁵), arba padaryti iš konkrečiame kūrinyje vartojamo asmenvardžio – veikėjo pavadinimo, pvz.: *aleksiškas* (: *Aleksas*), *panceriškas* (: *Panceris*), *tarvydiškas* (: *Tarvydas*) ir pan. Tokias pat reikšmes turi iš bendrinių asmenis reiškiančių daiktavardžių padaryti *-iškas* būdvardžiai, pvz.: *arhatiškas* ‘būdingas archatui, kaip archato’³⁶, *emigrantiškas*, *judėjiškas*, *samurajiškas*, *saugumietiškas*, *papaikėliškas*, *pranciškoniškas*, *dendiškas*, *didžiaponiškas*, *generoliškas*, *manekeniškas*, *šventakupriškas* ir kt.

(2) Analogiškas reikšmes turi *-iškas*, *-a* būdvardžiai iš gyvas būtybes, bet ne asmenis reiškiančių daiktavardžių, pvz.: *drugeliškas* ‘būdingas drugeliams, toks kaip drugelių’, *eržiliškas*, *musiškas*, *panteriškas*, *šeškiškas*, *vikšriškas* ir pan.

(3) Šios grupės *-iškas*, *-a* būdvardžiai remiasi įvairios semantikos daiktavardžiais ir dažniausiai turi perkeltinei panašumo reikšmei artimą darybinę reikšmę „būdingas, įprastas, priskiriamas pamatiniu žodžiu pasakytam daiktui, susijęs su tuo daiktu“ (apie tokius žr. DLKG 2005: 207). Naujadarų pamatiniai daiktavardžiai dažniausiai yra kokių nors konkrečių daiktų pavadinimai, pvz.: *ažūriškas*, *archyviškas*, *dienoraštiškas*, *gyvsidabriškas*, *kupoliškas*, *laiškiškas*, *labirintiškas*, *operiškas*, *pieštukiškas*, *proteziškas*, *smilgiškas* ir pan. Iš abstraktesnius dalykus įvardijančių daiktavardžių padaryti *-iškas*, *-a* būdvardžiai žymi „esmines daikto ypatybes, t. y. rodo, kad pamatiniu žodžiu pasakytas daiktas sudaro pažymimuoju žodžiu reiškiamo daikto esmę, pamatą“

³³ Be abejo, tai priklauso ir nuo adresato foninių žinių – lietuviams žinomi asmenys (ir kartu dariniai iš jų) gali būti nelabai suprantami Lietuvos istorija, realijomis nesidomintiems skaitytojams.

³⁴ Nurodoma tik viena – vyriškosios giminės – naujadarų forma, bet būdvardžiai tekstuose būna pavartoti abiejų giminių formomis ar negiminine forma.

³⁵ Ispanų kino režisierius (žr. VLE 2001: 376).

³⁶ *Arhatas* ‘budistų šventasis [...]’ (VLE 2001: 763).

(DLKG 2005: 207). Tokie yra, pvz.: *būseniškas*, *fenomenologiškas*, *gelmeniškas*, *gelmiškas*³⁷, *sueitiškas*, *tuštybiškas* ir pan.

Keletas naujadarų padaryti iš vietų pavadinimų: *brabantiškas* (: *Brabantas*), *babiloniškas* (: *Babilonas*), *senegališkas* (: *Senegalas*), netipiškos darybos vediniu laikytinas būdvardis *radisonSASiškas*³⁸ – jis padarytas iš viešbučio pavadinimo ir turi reikšmę ‘didelė (tokia kaip viešbutyje Radisson SAS) kaina’: *suteikti man kuo daugiau malonumų už prieinamą RadisonSASišką „Astorijos“ kainą* ST17. Potenciniais pamatiniais žodžiais³⁹ remiasi *-iškas* vediniai *maskvėniškas*, *vištaprotiškas*⁴⁰. Ne daiktavardžiais remiasi tik du būdvardžiai – vedinys *keliaprasmiškas* (: *keliaprasmis*, *-ė*) ir *tuolaikiškas* (: *tuolaik*⁴¹).

Daugelio *-iškas*, *-a* naujadarų reikšmei suprasti net nereikia konteksto, kartais naujadarai turi specifiškesnę reikšmę, kuriai suvokti reikia minimalaus konteksto, pvz., *šagališkas* vartojamas reikšme ‘koks būdingas Šagalo darbams, primena Šagalo darbus’ (*Kaunas tikrai atrodo šiek tiek šagališkas* DRT170), *rachitiškas* suprastinas kaip ‘būdingas sergančiam rachitu, rachito paveiktas’ (*rachitiškų* *kojų* *šunelis* KE190), *kamaniškas* turi reikšmę ‘panašus į kamanes’ (iš *kamaniškų* *musių* MP83). Labai ryški tendencija būdvardžiais su *-iškas*, *-a* apibūdinti daiktavardžių reiškiamą dalyką (absoliuti naujadarų dauguma eina pažyminiiais), taip pasakoma aiškiai ir trumpai, nes darinys yra daug trumpesnis už maždaug tą patį reiškiantį žodžių junginį, be minėtų, dar, pvz.: *kvepia čechoviškom* *ūkanom* Vaič39; *granauskiškas* *siekinys* *lyg* *ir* *paprastose* *situacijose* *įžvelgti* *kažką* *žmogui* *neišvengiamo*, *lemtingo* GĮT101; *pristabdo griovėjišką* *žodžių* *laviną* LS177; *keruakiškas* *svajones* DRT93; *sizifišką* *būties* *paradoksavimo* *neįveikiamumą* PM790; *graudut* *graudutėlaitis* *kochanovskiškas* *trenas*⁴² SRIV27;

³⁷ Būdvardžiai *gelmiškas* ir *gelmeniškas* iš esmės reiškia tą patį; naujadaras *gelmiškas* galėtų būti padarytas ir iš *gelmė*, ir iš *gelmuo*, o *gelmeniškas* padarytas iš *gelmuo*, tik remiamasi ilgesniu pamatinio žodžio kamieniu *gelmen-*.

³⁸ Atkreiptinas į dėmesys į stilistinę (netaisyklingą) naujadarą rašybą.

³⁹ Darybos pamatu einančių tikrinių žodžių (asmenvardžių, vietovardžių) nelaikome potenciniais – nors jų nėra atraminuose leksikografijos šaltiniuose, jie žinomi (pateikti vardų, pavardžių žodynuose, *Pasaulio vietovardžių* svetainėje, enciklopedijose ir pan.).

⁴⁰ DLKT nerasta pavyzdžių su naujadaru *vištaprotiškas*, *-a*, bet rasti 8 naujadarą *maskvėniškas*, *-a* ir 197 jo pamatinio žodžio *maskvėnas* vartosenos pavyzdžiai.

⁴¹ Iš principo darinys *tuolaikiškas* galėtų remtis ir junginiu *tuo laik* su pridėta priesaga *-iškas*, *-a*.

⁴² Veikiausiai redagavimo riktas ir galvoje turimas *trenas* (‘rimto, gedulingo turinio eilėraštis, daina arba trumpas instr. kūrinys, skirtas mirusiam apraudoti’ TŽŽ 755).

Didelis vakaras – ir paskenduoliškos mintys MS439; *Tokios jų vienkiemiškos godos* GIT131 ir pan.⁴³

Kai kuriuose tekstuose kartojami bendrašakniai žodžiai arba tokį pat darybos afiksą turintys dariniai, pvz.: *Tai juk taip almodovariška. Airinė mėgsta Almodovarą. Marijus – ne* KK35; *Ir „Žiogo apsireiškimas“, kurio pavadinimu kažkas kasdieniška, gamtiška, vabališka sujungta su tuo, kas priklauso stebuklui* GIT140.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kai kurie BLKŽ, DLKŽ, LKŽ, LKŽPK nefiksuoti *-iškas*, *-a* būdvardžiai dabartinėje lietuvių kalboje gana plačiai vartojami, pvz., ne vieno autoriaus tekstuose vartojamas būdvardis *čiurlioniškas*, *-a*⁴⁴. Dvikalbiuose žodynuose užfiksuoti *himniškas*, *kupoliškas*, *pranciškoniškas*, *saviveikliškas*, yra ir *paraidiškumas*, *žanriškumas*, bet nėra jų pamatiniais žodžiais einančių *-iškas*, *-a* būdvardžių *paraidiškias*, *žanriškias*, LKŽ yra prieveiksmis *šeškiškai* ir daiktavardis *visatiškumas*, bet nėra jų pamatinių žodžių *šeškiškas*, *visatiškas*. Į tai leksikografams reikėtų atkreipti dėmesį – kai kurių žodžių neįtraukimas į leksikografijos veikalus gali būti ir apsirikimas. Būdvardis *šeksipyriškas*, *-a* įtrauktas į ND (kitų naujadarų tekstyne nėra).

IŠVADOS

1. Lietuvių autorių tekstuose rastų naujadarų daryba rodo tebesant tuos pačius produktyviusius priesaginių daiktavardžių ir būdvardžių darybos tipus, nepakitę išlieka ir pagrindiniai naujadarų darybos bruožai.

2. Visų darybos tipų naujadarai dažniausiai remiasi leksikografijos šaltiniuose pateiktais pamatiniais žodžiais, taigi yra 1-osios pakopos dariniai – jie sudaro 77 proc. visų naujadarų. 23 proc. naujadarų remiasi potenciniais pamatiniais žodžiais ir dažniausiai yra 2-osios pakopos dariniai.

3.1. Įvairių naujadarų – tiek pateiktų ND, tiek surinktų iš lietuvių autorių tekstų – tyrimas atskleidžia bendrą tendenciją, kad lietuvių kalbos vartotojai,

⁴³ Daugiau junginių su *-iškas*, *-a* vediniais: *binkiška* reakcija, *bitliška* švelniūra, *bradūniška* frazė, *cvetajeviška* prigimtis, *cvirkiškas* pašmaikštavimas, *čiurlioniškas* pavasaris, *čiurlioniška* paukštė, *čiurlioniškos* spalvos, *chaldėjiškos* giesmės, *dekartiškos* formos, *emigrantiškas* skliautas, *kavoliška* nuostata, *mačerniškieji* siužetai, *maironiškas* klausimas, *medėjiškos* aistros, *rembrantiški* atspalviai, *saugumietiški* labirintai, *sokratiškasis* sąmoningumas, *vydūniškoji* programa, *papaikėliškas* žygis, *sapališki* sapnynai, *babiloniškas* užkalbėjimas, *gėliškas* aromatas, *dienoraštiški* eilėraščiai, *gyvsidabriška* prigimtis, *lėliškas* veidas, *panteriškas* kūnas, *slibiniška* gerklė, *subiniškas* veidas, *šeškiški* smirdalai ir pan.

⁴⁴ DLKT rasti 67 būdvardžio *čiurlioniškas*, *-a* vartosenos pavyzdžiai.

norėdami daiktiškai pavadinti veiksmą, dažniausiai leksikos vienetus kuria pagal esamus, įprastus darybos modelius ir kad gramatikose pateikta veiksmažodžių abstraktų darijų tipų seka (*-imas / -ymas, -tis*) **išlieka tokia pat.**

3.2. Vardažodiniai naujadarų tipai pagal produktyvumą išsidėstę taip pat, kaip nurodyta gramatikose: *-umas, -ybė, -ystė*. Ir nors ND užfiksuotų naujadarų tyrimas yra atskleidęs kiek kitokią darijų afiksų seką (*-ystė, -umas, -ybė*, žr. Aleksaitė 2022: 49–56), trys dariausi vardažodžių abstraktų darybos tipai išlieka nepakitę.

3.3. Nors veiksmažodžių ir vardažodžių abstraktų naujadarai iš esmės nesiskiria nuo realių darinių, nemaža jų dalis daromi iš potencinių (į žodynus neįtrauktų) pamatinių žodžių: tokie yra 63 proc. *-imas / -ymas* vedinių ir 52 proc. *-umas* vedinių.

4. 1. Dariausias būdvardžių naujadarų tipas yra priesaga *-iškas, -a*. Šio tipo naujadarai dažniau daromi iš gyvus daiktus reiškiančių daiktavardžių (asmenvardžių, bendrinių asmenų arba kitų gyvų padarų pavadinimų), jie sudaro 60 proc. visų *-iškas, -a* naujadarų. Ryškėja tendencija remtis ne (kaip nurodoma žodžių darybos veikaluose ir gramatikose) kuo paprastesnės struktūros, o gana sudėtingos morfeminės struktūros pamatiniais žodžiais.

4.2. Priesagos *-iškas, -a* tipo produktyvumą liudija ne tik gausiai tekstuose vartojami būdvardžių su *-iškas, -a* naujadarai, bet ir iš potencinių *-iškas, -a* būdvardžių padarytų *-umas* abstraktų gausa: *-iškas, -a* naujadarais remiasi 45 proc. *-umas* naujadarų.

5. Iš minimalaus arba platesnio konteksto paaiškėja visų darybos tipų naujadarų reikšmės. Suprasti reikšmę padeda ir tipo produktyvumas, analogiškų realių (žodynuose fiksuotų) darinių žinojimas. Taigi esant reikalui naujadaras sukuriamas pagal tipiškus modelius, o teksto, kuriame naujadaras rastas, autorius veikiausiai nė neįtaria vartojantis į leksikografijos šaltinius neįtrauktą darinį.

6. Nors didelę naujadarų dalį galima laikyti potenciniais dariniais, vis dėlto kai kurie iš jų atkreipia adresato akis, nėra tipiški dėl potencinio pamatinio žodžio arba dėl netipiškos vartosenos. Kartais naujadarai atlieka teksto siejimo funkciją, o neretai vartojami dėl įvairaus kartojimo: naujadarai vartojami greta realių darinių dėl darybinio panašumo (kartojamas tas pats darybos afiksas), vartojami keli bendrašakniai dariniai (kartojama šaknis), vartojami analogiški žodžių junginiai (kartojamas junginio modelis) ir pan.

7. Labai ryški tendencija būdvardžiais su *-iškas, -a* apibūdinti daiktavardžiu reiškiamą dalyką – absoliuti naujadarų dauguma eina tiesioginę ar perkeltinę reikšmę turinčiais epitetais. Kai kurie *-iškas, -a* būdvardžiai vartojami kaip paslėpti palyginimai (*laiškiškas – kaip laiško, pieštukiškas – kaip pieštuko*). Be to, naujadarai su *-iškas, -a* glaudina tekstą – vartojant būdvardį, o ne maždaug

tą patį reiškiantį žodžių junginį, pasakoma trumpiau ir įtaigiau, taigi veikia ekonomijos principas.

8.1. 21 naujadarų nėra BLKŽ, DLKŽ, LKŽ, bet jie užfiksuoti dvikalbiuose žodynuose – leksikografai į tai turėtų atkreipti dėmesį ir kai kurie tipiškos darybos dvikalbiuose žodynuose užfiksuoti ir dabartinėje kalboje vartojami naujadarai galėtų būti įtraukti į DLKŽ ar BLKŽ. 10 naujadarų jau pateikti ND (vadinasi, jie vartojami ir kitų autorių).

8.2. Leksikografų dėmesio lauktų ir tie atvejai, kai BLKŽ, DLKŽ, LKŽ, LKŽPK arba dvikalbiuose žodynuose yra pateikti dariniai, bet juose nėra jų pamatinių žodžių (žodynuose yra *visatiškumas*, *paraidiškumas*, *žanriškumas*, *šeškiškai*, *rituališkai*, bet nėra *visatiškas*, *-a*, *paraidiškas*, *-a*, *žanriškas*, *-a*, *šeškiškas*, *-a*, *rituališkas*, *-a*).

LEKSIKOGRAFINIAI IR KITI ŠALTINIAI

BLKŽ – *Bendrinės lietuvių kalbos žodynas*, red. kolegija D. Liutkevičienė (vyr. red.), D. Murmulaitytė, V. Sakalauskienė, A. Gritėnienė, A. Gaidienė, D. Daugirdienė, L. Jonušys. Prieiga internete: <https://ekalba.lt/bendrines-lietuviu-kalbos-zodynas/> [žiūrėta 2022-06-09].

DLKT – *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*. Prieiga internete: <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/> [žiūrėta 2022-06-09].

DLKŽ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, vyr. red. St. Keinys, 8-as patais. ir papild. leidimas, e. variantas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2021. Prieiga internete: <https://ekalba.lt>.

G – Paieškos įrankis *Google*.

LKŽ – *Lietuvių kalbos žodynas* 1–20 (1941–2002), red. kolegija G. Naktinienė, J. Paulauskas, R. Petrokienė, V. Vitkauskas, J. Zabarskaitė, vyr. red. G. Naktinienė, e. variantas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 (atnaujinta versija, 2018). Prieiga internete: www.lkz.lt; <https://ekalba.lt>.

LKŽPK – *Lietuvių kalbos žodyno Papildymų kartoteka*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2015. Prieiga internete: <https://ekalba.lt>.

ND – Miliūnaitė Rita, Aleksaitė Agnė. *Lietuvių kalbos naujajodžių duomenynas* [Tėstinis internetinis žinynas nuo 2011 m.], sud. R. Miliūnaitė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internete: <https://ekalba.lt/naujajodziai/naujienos> [žiūrėta 2022-06-09].

TŽŽ – *Tarptautinių žodžių žodynas*, Vilnius: Alma littera, 2003.

VLE – *Visuotinė lietuvių enciklopedija* 1, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001.

ŠALTINIAI

- A – Aputis Juozas 1986: *Gegužė ant nulūžusio beržo*, Vilnius: Vaga.
- AŽ – Žukauskas Albinas 1986: *Rinktiniai raštai 1–2*, Vilnius: Vaga.
- Č – Čigriejus Henrikas Algis 2011: *Ir parnešė apynio kvapą*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- DD – Sabaliauskaitė Kristina 2012: *Danielius Dalba & kitos istorijos*, Vilnius: Baltos lankos.
- DK – Kalinauskaitė Danutė 2015: *Skersvėjų namai*, Vilnius: Tyto alba.
- DRT – Staponkutė Dalia 2014: *Iš dviejų renkuosi trečią*, Vilnius: Apostrofa.
- E – Daujotytė Viktorija 2001: *Esė apie poeziją ir esimą*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- GJT – Daujotytė Viktorija 2017: *Granas: įtrūkstanti tikrovė*, Vilnius: Odilė.
- Jas – Jasukaitytė Vidmantė 2002: *Tikrasis nebūties veidas*, Vilnius: Eitkoma.
- JS – Strielkūnas Jonas 2009: *Lyrika. Rinktinė 1–2*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- K – Kajokas Donaldas 2002: *Lietaus migla Lu kalne*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- KE – Kajokas Donaldas 2012: *Ežeras ir kiti jį lydintys asmenys*, Vilnius: Tyto alba.
- KK – Kavaliauskaitė Akvilė 2020: *Kūnai*, Vilnius: BALTO leidybos namai.
- KM – Daujotytė Viktorija 2009: *Kalba ir jos menas*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- KPN – Karčiauskas Mykolas 2007: *Kada parsiklausim namo*, Vilnius: Kronta.
- LS – Staponkutė Dalia 2007: *Lietumi prieš saulę*, Vilnius: Apostrofa.
- MP – Marčėnas Aidas 2005: *Pasauliai*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- MRR – Kajokas Donaldas 2000: *Mirti reikia rudenį*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- MS – Martinaitis Marcelijus 1998: *Sugrįžimai*, Vilnius: Tyto alba.
- PI/II – Sabaliauskaitė Kristina 2021: *Petro imperatorė II*, Vilnius: Baltos lankos.
- PM – Daujotytė Viktorija 2001: *Parašyta moterų*, Vilnius: Alma littera.
- R – Daujotytė Viktorija 2003: *Raštai ir paraštės apie Justino Marcinkevičiaus kūrybą*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.

- S – Daujotytė Viktorija 2002: *Sakiniai*, Vilnius: Tyto alba.
- SN – Daujotytė Viktorija 2004: *Salomėja Nėris. Fragmento poetika*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- SR – Sabaliauskaitė Kristina 2008: *Silva Rerum*, Vilnius: Baltos lankos.
- SRIV – Sabaliauskaitė Kristina 2016: *Silva Rerum IV*, Vilnius: Baltos lankos.
- SS – Daujotytė Viktorija 2007: *Sauganti sąmonė*, Vilnius: Dailės akademijos leidykla.
- ST – Gavelis Ričardas 2002: *Sun-tzu Vilniaus mieste*, Vilnius: Tyto alba.
- ŠAMS – Radvilavičiūtė Giedra 2010: *Šiąnakt aš miegosiu prie sienos*, Vilnius: Baltos lankos.
- TK – Daujotytė Viktorija 1998: *Tekstas ir kūrinys*, Vilnius: Kultūra.
- UM – Jonuškaitė Birutė 2011: *Užsagstyk mane*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- Vaič – Vaičiūnaitė Judita 2000: *Skersgatvių šešėliais aš ateisiu*, Vilnius: Žuvėdra.
- VP – Papievis Valdas 2010: *Eiti*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.

LITERATŪRA

- Aleksaitė Agnė 2022: *Lietuvių kalbos naujažodžių daryba (2011–2019 m. Naujažodžių duomenyno pagrindu)*: daktaro disertacija, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Ambrazas Saulius 1993: *Daiktavardžių darybos raida*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Ambrazas Saulius 2000: *Daiktavardžių darybos raida 2*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Ambrazas Saulius 2011: *Būdvardžių darybos raida*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Baayen Harald 1991: Quantitative aspects of morphological productivity. – *Yearbook of Morphology* 1991, eds. G. Booij, J. van Marie, Dordrecht: Kluwer, 109–149.
- Bauer Laurie 2001: *Morphological Productivity*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Booij Geert 2005: *The Grammar of Words. An Introduction to Linguistic Morphology*, Oxford: Oxford University Press.

Brown Keith 2005: *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd edition, ed. in chief K. Brown, eBook, San Diego: Elsevier Science Imprint; Elsevier Science & Technology Books.

DLKG 2005: *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, 4-oji pataisyta laida, red. V. Ambrazas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Greenbaum Sidney 1996: *The Oxford English Grammar*, Oxford: Oxford University press.

Jakaitienė Evalda, Laigonaitė Adelė, Paulauskienė Aldona 1976: *Lietuvių kalbos morfologija*, Vilnius: Mokslo.

Keinys Stasys 1999: *Bendrinės lietuvių kalbos žodžių daryba*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

Lieber Rochelle, Štekauer Pavol 2014: *The Oxford Handbook of Derivational Morphology*, Oxford: Oxford University Press.

LKE – *Lietuvių kalbos enciklopedija*, sud. K. Morkūnas, red. V. Ambrazas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008.

LKG 1965: *Lietuvių kalbos gramatika* 1, vyr. red. K. Ulvydas, Vilnius: Mintis.

Miliūnaitė Rita 2015: Naujažodžių atranka ir pateikimas *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyne*. – *Leksikografija ir leksikologija* 5, 161–184.

Miliūnaitė Rita 2018: Naujažodžių pateikimas ir paieškos galimybės *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyne*. – *Bendrinė kalba* 91, 1–21.

Murmulaitytė Daiva 1997: „*Dabartinės lietuvių kalbos žodyno*“ *veiksmazodinių daiktavardžių semantinė ir statistinė analizė (priesagos -imas / -ymas ir galūnės -a vediniai)*: daktaro disertacijos santrauka, Vilnius.

Murmulaitytė Daiva 2016: *Naujažodžių duomenynas ir naujadarų tyrimų perspektyvos*. – *Bendrinė kalba* 89, 1–27.

Murmulaitytė Daiva 2021: *Daiktavardžių darybos ir morfemikos tyrimo perspektyvos* (Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyno atvejis), Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Pervuxina Irina J. 2007: Первухина, Ирина Ю. *Продуктивные типы и модели современного словообразования (на материале Нижегородской прессы конца XX – начала XXI века)* [Produktivnye tipy i modeli sovremennogo slovoobrazovaniya (na materiale Nižnegorodskoj pressy konca XX – načala XXI veka)]: диссертация кандидата филологических наук [dissertacija kandidata filologičeskix nauk], Нижний Новгород: Нижегородский государственный университет им. Н. И. Лобачевского [Nižnij Novgorod: Nižegorodskij gosudarstvennyj universitet im. N. I. Lobačevskogo].

- Plag Ingo 2003: *Word-Formation in English*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Plag Ingo 2006: Productivity. – *The Handbook of English Linguistics*, eds. B. Aarts, A. McMahon, Oxford: Blackwell, 537–556.
- Ružė Albertas 2008: *Lietuvių kalbos morfologija* 1, Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Soida Emīlija 2009: *Vārddarināšana*, Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Urbutis Vincas 2009: *Žodžių darybos teorija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Productive Types of Noun and Adjective Neologisms

SUMMARY

Neologisms found in the texts of Lithuanian authors were selected as the object of this study. The article analyses suffixed nouns and adjectives belonging to the productive types of word formation. The research is based on the data from the study of the formation, semantics and use of 374 neologisms (194 nouns and 180 adjectives) belonging to six types of formation. In summary it can be said that the formation of neologisms still shows the same productive types of the formation of suffixed nouns and adjectives, the main features of the formation of neologisms also remain unchanged.

Neologisms of all types of formation are usually based on the base words provided in the sources of lexicography, thus, they are first-level derivatives (they make up 77 percent of all neologisms). Twenty-three percent of neologisms are based on potential base words and are mostly second-level derivatives. The study of various neologisms – both presented in the Database of Neologisms of the Lithuanian language and collected from texts by Lithuanian authors – reveals a general tendency that in order to nominally name an action, the users of the Lithuanian language most often create lexical units according to the usual patterns of word formation and that the sequence of the most derivable types of verb abstracts presented in grammars (*-imas/-ymas, -tis*) **remains the same**. The nominal types of neologisms are arranged according to productivity in the same way as indicated in the grammars: *-umas, -ybė, -ystė*. Although the study of the neologisms recorded in the Database of Neologisms of the Lithuanian language has revealed a slightly different sequence of derivable affixes, the three most derivable types remain unchanged. Although the neologisms of the abstracts of verbs and nominals do not in principle differ from real derivatives, a considerable part

of them are formed from potential base words: such are 63 percent of the *-imas/-ymas* derivatives and 52 percent of the *-umas* derivatives.

The most derivable type of adjective neologisms is the suffix *-iškas, -a*. Neologisms of this type are more often formed from nouns denoting living things (they make up 60 percent of all the adjectives). A tendency to be based on words with a rather complex morphemic structure is becoming pronounced. The productivity of the type of the suffix *-iškas, -a* is also evidenced by the abundance of abstracts with *-umas* made from the potential *-iškas, -a* adjectives: 45 percent of neologisms with *-umas* are made from the neologisms with the suffix *-iškas, -a*. The absolute majority of adjectives with *-iškas* are epithets with a literal or figurative meaning. Some adjectives with *-iškas* are used as hidden comparisons. In addition, neologisms with *-iškas* compress the text.

The meanings of the neologisms become clear from a minimal or wider context. Productivity of the type and knowledge of analogous real derivatives also helps us to understand the meaning. Although a large part of neologisms can be considered potential derivatives, nevertheless, some of them catch the eye of the addressee, they are not typical because of a potential base word or because of atypical usage. Sometimes neologisms also have the function of linking the text and are often used for various repetitions.

A total of 21 neologisms are not listed in the supporting dictionaries, however, they are recorded in bilingual dictionaries – it would be worthwhile for lexicographers to pay attention to this. Ten neologisms are already presented in the Database of Neologisms of the Lithuanian language, which means that they are also used by other authors. The attention of lexicographers should also be drawn to those cases where the dictionaries contain derivatives, but they do not contain their base words.

Įteikta 2022 m. rugsėjo 12 d.

JOLANTA VASKELIENĖ
Vilniaus universiteto Šiaulių akademija
Vytauto g. 84, LT-76352 Šiauliai, Lietuva
jolanta.vaskeliene@sa.vu.lt